

Martti Vaahtoranta

Pastori, TT

Lähetysteologi (Suomen Luther-säätiö)

Varvinmäentie 64

27340 Reila

Puh. 02 - 822 8538

Sähköposti: martti.vaahtoranta@luthersaatio.fi

RAAMATUN JA TUNNUSTUKSEN KIRKKO

1. Johdanto

Tämän artikkelin pohjana ollut esitelmä päätti *Suomen teologisen instituutin* syksyn 2011 ekklesiologisen esitelmäsarjan. Merkittävää siinä oli sen ekumeenisuus. Järjestäjän tunnustuksellinen itseymmärrys ja suomalaisen kirkollisen kentän voimasuhteet näkyvät tosin siinä, että luontosarjan myös aloitti eikä vain lopettanut luterilaisen uskonkäsityksen ja kirkon edustaja. Siinä välissä on kuitenkin kuultu niin ortodoksisen, roomalaiskatolisen kuin helluntaikirkonkin korkea-arvoisten edustajien aihetta koskeva esitelmä.

Esitelmäsarjan aihe on mitä ajankohtaisin. Siitä, mikä on *kirkko* ja mitä kirkko *on* puhutaan.

Puhe on aika-ajoin myös kiivasta. Nykymuodin mukaisesti keskustelu kirkosta asettuu osaksi ”valtadiskurssia”. Näin sanelee meille *postmoderni*: taistellaan siitä, kenellä on *valta määritellä* 'kirkko', kuka siihen kuuluu ja kuka käyttää sen ääntä.

Kysymys ei kuitenkaan ole uusi. Hyllyssäni on englanninkielinen laitos *Johann Gerhardin* pääteoksen *Loci theologici* lokuksesta XXII, joka käsittelee kirkko-oppia. Kirja on osa *Concordia Publishing House* -kustantamon suurprojektia. Siinä se odottaa arviota, jonka olen luvannut siitä kirjoittaa.

Rintamalinjat postmodernissa keskustelussamme kulkevat kuitenkin hiukan toisia teitä ja eri tavoin osapuolia toisistaan erottaen kuin Gerhardin aikoina eli 1600-luvun Euroopassa ja kolmikymmenvuotisen sodan aikoihin. Siitä saattaa kertoa meille juuri tämän luontosarjamme *ekumeenisuus*.

Kirkonmies ja professori Johann Gerhard puolusti luterilaista uskoa ja kirkkokäsitystä ennen muuta vastauskonpuhdistuksen ajan *roomalaiskatolista* kirkkoa vastaan. Asiaa tarkemmin tutkimatta näyttääkin siltä, että juuri kirkko-opissa hänen toiset teologiset rintamalinjansa, kuten kritiikki reformoitua tai uudestikastajaryhmien uskontulkintaa kohtaan, jäävät Roomaa vähemmälle huomiolle.

Meidän päiviemme suomalainen keskustelu siitä, mikä on kirkko ja mitä kirkko on, herättää oman arvioni mukaan sen sijaan eniten intohimoja Suomen historiallisen luterilaisen kirkon *sisäisissä keskusteluissa*, mutta siihen liittyen myös suomalaisessa yhteiskunnassa, joka taistelee itseymmärryksestään erilaisten ja

eri suuntiin vetävien identifikaatiovoimien muodostamien jännitteiden keskellä. Yksi niistä on se vanha pohjoismainen valtiokirkollisuus, joka muodollisesti lakkautettuna on silti maallisen yhteiskunnan ja julkisoikeudellisen kirkko-organisaation symbioosin muodossa yhä voimissaan. Ne teologiset ja poliittis-kulttuuriset voimakentät, jotka Gerhardin ajan keskusteluissa sähköistivät ennen muuta luterilaisten ja roomalaiskatolisen kirkon suhdetta toisiinsa, olen nyt tunnustavini Suomen postvaltiokirkollisen yhteiskuntakirkon ja sen sisäisten ryhmien välillä.

Keskustelun osapuolia on tosin vaikea hahmottaa sen keskellä itse eläen ja keskusteluun osallistuen. Esiin piirtyy kirkollista valtakoneistoa poliittisine päättäjineen, herätysliikkeitä, kirkolliskokousta ja piispoja, mediaa, sen lööppejä ja ”talkeja”, lähetysjärjestöjä ja tietysti myös se Luther-säätiö, josta ”ei puhuta”, mutta joka puhuttaa. Ekumeeniset keskustelukumppanit sen sijaan lähinnä vain tarkkailevat tilannetta sivusta, hiukan hämmentyneinä, mutta myös myötätuntoa kokien.

2. Me tunnustamme *kirkon* – vai sittenkin *seurakunnan*?

Joka tapauksessa on selvää, että sen, mikä ja mitä Kirkko on, pitäisi kiinnostaa meitä myös ilman ajankohtaisia kirkollisia ja poliittisia jännitteitä. Miksi? Koska meitä pitäisi kiinnostaa kaiken sen, mihin me kristittyinä tunnustaudumme. Ja mehän tunnustaudumme myös Kirkkoon. Joka pyhä kaikuu messuissa kautta maan: ”Me uskomme yhden, pyhän, yhteisen ja apostolisen *Kirkon*.”

Vai kaikuuko? – Ei ole pitkä aika siitä, kun viimeksi kuulin seurakunnan yhteen ääneen lausussa *Nikean-Konstantinopolin uskontunnustusta* yksiaänisestä joukosta erottuvan *soraäänien*. Sanan ”kirkon” jo kajahtettua loppuun kirkkosalissa kuului selvästi ”... kunnan”. Eikä ollut kyse ”kirkkokunnasta”. Ei! Sen sijaan, kun me muut tunnustimme *yhden Kirkon*, tämä uskonystävämme tunnusti *pyhän seurakunnan*.

Se, mitä kuulimme messussa, kertoo, että käymme keskustelua Lutherinsa lukeneessa, pietismin läpäisemässä Suomessa. Vai onko sittenkin kyse vain siitä, että olemme lännen ja idän kirkkoa yhdistävän *Nikean-Konstantinopolin* tunnustuksen sijasta tottuneet *Vähän Katekismuksen* opastuksella ja pitkällisessä jumalanpalveluskäytössä *läntisen Kirkon kastetunnustukseen*, joka kulkee *Apostolisen uskontunnustuksen* nimellä. Siinähan ei puhuta ”kirkosta”, vaan sanotaan:

Minä uskon [...] pyhän yhteisen seurakunnan, ...¹

Alkukielellä eli *latinaksi* tämä kohta kuuluu:

1 Tällä kohden voi myös mainita, että suomalaisessa uskontunnustuksen versiossa puhutaan ”yhteisestä” seurakunnasta. Uskollisena uskonpuhdistajan ehdotukselle *Isossa Katekismuksessa*, yhdessä luterilaisen kirkon Tunnustuskirjoista, entinen *Saksan kotikirkkoni, Selbständige Evangelisch-Lutherische Kirche*, lausuu tällä kohden: *Ich glaube [...] die heilige christliche Kirche, ...* (”Minä uskon pyhän, kristillisen kirkon, ...”) Ja niin tunnustetaan myös Suomessa vuoden 1694 käsikirjan mukaisessa jumalanpalveluksessa.

Credo [...] sanctam Ecclesiam catholicam, ...

Kirjaimellisesti käännettynä tämä kohta siis kuuluisi: *uskon pyhän katolisen* – mutta minkä? Uskonko ”seurakunnan” vai ”kirkon”? Uskonko ”kirkon” silloin, kun vietetään messua ja tunnustetaan Nikean kirkolliskokouksen mukaista uskoa, mutta ”seurakunnan”, kun on sanajumalanpalvelus ja luetaan Apostolinen uskontunnustus? Mitä uskon, jos uskon ”kirkon”, mitä taas silloin, jos uskon ”seurakunnan”? Tosin myös Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksessa tunnustettiin ennen toisin. Näin sen sanat kuuluvat virren muotoon muutettuina 1701 virsikirjassa: ”Ja yhden pyhän yhteisen ja apostolisen seurakunnan.” Siis *seurakunnan!* Ja niinhän se taisi kuulua myös minun nuoruuteni kirkossa.

On aika katsoa, miltä *Nikean-Konstantinopolin* tunnustuksen alkutekstit kuulostavat. Kreikaksi tuo mainitsemani kohta kuuluu seuraavasti:

Εἰς μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

Latinaksi puolestaan luemme:

Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam Ecclesiam.

Alkutekstin tasolla ei tässä asiassa ole eroa Apostolisen ja Nikean-Konstantinopolin uskontunnustuksen välillä. Kumpikin käyttää samaa sanaa kuvaamaan sitä todellisuutta, johon Suomen kirkossa nykyisin tunnustaudutaan joko ”kirkkona” tai ”seurakuntana” tai tunnustauduttiin ennen pelkästään ”seurakuntana” eikä ”kirkkona” ollenkaan. Mistä siis on kysymys?

Vain tunnustusten sanamuotoa tutkimalla emme pääse kovinkaan pitkälle arvoituksemme selvittämisessä. Kysymys täytyy olla myös *Raamatun* tulkinnasta. Tunnustuksemmehan on seurakunnan uskovaa vastausta Jumalan suuriin pelastustekoihin historiassa ja ennen kaikkea Hänen Pojassaan Jeesuksessa Kristuksessa sellaisina, kuin Hän on antanut ne julistaa ja kirjoittaa Pyhän Hengen ohjauksessa talteen ja niin kuin niitä luemme ja kuulemme pyhän Raamatun sanasta. Tunnustus on kiitollista *vastausta* Jumalan sanan julistukseen ja siihen *tunnustautumista*, sitä samalla harhoilta ja vääriiltä opeilta suojellen.

Sen tähden etsimme nyt Raamatusta muutaman kohdan, joissa esiintyy sana *ekkleesia*. Ensin tuttu kohta Matteuksen evankeliumista.

Matt.18:17

ἐὰν δὲ παρακούσῃ αὐτῶν, εἰπὸν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ, ἔστω σοι ὡσπερ ὁ ἔθνικὸς καὶ ὁ τελώνης.

Latinaksi (Versio Vulgatan mukaan) sama kohta kuuluu seuraavasti:

... quod si noluerit audire eos, dic ecclesiae; si autem et ecclesiam noluerit audire, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.

Mutta jos hän ei kuule heitä, niin ilmoita *seurakunnalle*. Mutta jos hän ei *seurakuntaakaan* kuule, niin olkoon hän sinulle, niinkuin olisi pakana ja publikaani.

Tässä puhuttiin ilmeisesti *yksittäisestä, paikallisesta* seurakunnasta. Painopiste on kuitenkin itse seurakunnassa, ei sen paikallisuudessa. Seuraavassa katkelmassa voisi sen sijaan ajatella puhuttavan *suuremmasta kokonaisuudesta*, ehkäpä siitä, mitä me usein nimitämme „kirkoksi“. Pyhä Paavali kirjoittaa Korintin seurakunnalle:

1.Kor.12:28

καὶ οὗς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, ἔπειτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.

Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores deinde virtutes, exinde donationes curationum, opitulationes gubernationes, genera linguarum.

Niinpä Jumala asetti *seurakuntaan* ensiksi muutamia apostoleiksi, toisia profeetoiksi, kolmansia opettajiksi, sitten hän antoi voimallisia tekoja, sitten armolahjoja parantaa tauteja, avustaa, hallita, puhua eri kielillä.

Seuraavassa katkelmassa puhutaan selvästi *paikallisseurakunnasta*. Tietty paikkakunta määrittää käsitettä 'seurakunta'. Pyhä Paavali kirjoittaa Tessalonikin kristityille:

1.Tess.1:1

Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων ἐν θεῷ πατρὶ καὶ κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Paulus et Silvanus et Timotheus ecclesiae Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Iesu Christo: gratia vobis et pax.

Paavali ja Silvanus ja Timoteus tessalonikalaisten *seurakunnalle* Isässä Jumalassa ja Herrassa Jeesuksessa Kristuksessa. Armo teille ja rauha!

Viimeisessä katkelmassa katsotaan jo kohti täyttymystä. Puhutaan perille päässeiden kokonaisuudesta. Näin luemme Hebrealaiskirjeestä:

Hepr.12:23

καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, ...

... et ecclesiam primogenitorum, qui conscripti sunt in caelis, et iudicem Deum omnium, et spiritus iustorum, qui consummati sunt, ...

... taivaissa kirjoitettujen esikoisten juhlijoukon ja *seurakunnan* tykö, ja tuomarin tykö, joka on kaikkien Jumala, ja täydellisiksi tulleitten vanhurskasten henkien tykö, ...

Näyttää siltä, että sanaa *ekkleesia* käytetään kaikissa näissä kohdissa samasta asiasta, mutta sitä eri näkökohdista käsin tarkastellen. Kaikissa näissä kohdin se on käännetty suomeksi sanalla ”seurakunta”. Sanaa ”kirkko” ei meidän Raamatustamme löydy – ei ennen uusinta raamatunkäännöstä, jossa Matt. 16:18 on käännetty ”Ja minä sanon sinulle: Sinä olet Pietari, ja tälle kalliolle minä rakennan kirkkoni.” Mutta tämä lienee myös ainoa kohta, jossa sana ”kirkko” esiintyy uusimmassakaan suomalaisessa raamatunkäännöksessä.

Samalta näyttää, kun katsomme sitä saksankielistä Raamattua, joka juontaa juurensa Martti Lutherin uraa uurtavaan käännökseen.² Tässä Saksan protestanttisten kirkkojen laajasti käyttämässä käännöksessä sana ”ekkleesia” on puheenaolevissa kohdin poikkeuksetta käännetty sanalla *Gemeinde* eli ”seurakunta”. Ja ainakin vuoden 1917 ruotsalaisessa Raamatussa sana *ekkleesia* on käännetty sanalla *församling*”, joka sekkin tarkoittaa ”seurakuntaa”.

Kuva muuttuu kuitenkin toiseksi, jos siirrämme katsettamme sivuun pohjoismaisesta perinteestämme tai luterilaispainotteisesta saksankielisestä kristikunnasta. Edellisiä raamatunkohtia koskeva haku vaikkapa vastikään 400 vuotta täyttäneessä englantilaisessa *kuningas Jaakon käännöksessä* tuottaa mielenkiintoisen tuloksen: kaikissa niissä sana *ekkleesia* on käännetty sanalla *church*. Moderni *International standard version* sen sijaan käyttää eri kohdissa eri käännöksiä samasta sanasta. Käsillä olleesta Matteuksen evankeliumin sitaatista löytyy sana *congregation*, jolle tosin tarjotaan vaihtoehtoisena käännöksenä sanaa *church*, kuten myös Hebrealaiskirjeen lainatussa kohdassa, jolloin sen ensisijaisesti tarjottuna käännösvaihtoehtona on sana *assembly*. Muissa kohden on käännöksenä vain sana *church*. Ja sehän tarkoittaa ”kirkkoa”, kuten tiedämme – kun vain tietäisimme, mitä sana ”kirkko” tarkoittaa.

Katsoin varmuuden vuoksi myös *ranskan-* ja *italiankielisiä* raamatunkäännöksiä. En tiedä, kuinka edustavia käännökset ovat. Silti on mielenkiintoista, että löytämäni ranskankielinen Raamattu käyttää edellä lainatuissa kohdissa sanan *ekkleesia* käännöksenä yhtä poikkeusta lukuunottamatta ”kirkkoa” tarkoittavaa sanaa *église*. Ainoastaan Hebrealaiskirjeen sitaatista löysin käsitteen *assemblée*. Italiankielisessä Raamatussa kyseiset kohdat oli poikkeuksetta käännetty ”kirkkoa” tarkoittavalla sanalla *chiesa*.

Niin: mistä oikein on kysymys? Miksi meidän raamatunkäännöksessämme vältetään kokonaan tai ainakin vältellään sanaa „kirkko“ ja miksi se on vasta minun sukupolveni aikana ilmestynyt uskontunnustukseen, mutta niistäkin vain toiseen, niistä, joita käytetään yleisesti jumalanpalveluksessa?

Taustalla lienee ainakin tunnustuskirjoistamme löytyvä uskonpuhdistajamme yritys tulkita alkukieltä sillä tavoin, että sanottu myös ymmärretään oikein. Lutherin lähtökohtana oli ajatus, että sana „kirkko“ synnyttää tavallisessa kansassa vääriä miellelyhtymiä ja että se on sen tähden käännettävä toisin. Näin hän kirjoittaa *Isossa Katekismuksessa*:

Sana *ecclesia* pitäisi näet oikeastaan kääntää saksaksi sanalla "Versammlung" (kokous). Me olemme kuitenkin tottuneet käyttämään sanaa "Kirche" (kirkko), mikä ei anna oppimattomalle ihmiselle mielikuvaa yhteen kokoontuneesta ihmisjoukosta, vaan vihitystä talosta tai rakennuksesta. Kuitenkin itse rakennusta tulisi kutsua kirkoksi ainoastaan sen ihmisjoukon vuosi, joka sinne kokoontuu. Sillä me, jotka kokoonnumme yhteen, rakennamme tai otamme käyttöön kokouksiamme varten erityisen tilan ja annamme huoneelle nimen sen jonkun mukaan, joka siinä kokoontuu.³

2 ”Luther-Bibel” on sen lempinimi yhä vielä.

3 <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/ik/Uskontunnustus.html#33>

Tässäkö on syy siihen, että luterilaisissa raamatunkäännöksissä puhutaan „seurakunnasta“? Tästäkö johtuu, että yhä vakaat äänet tunnustautuvat „pyhään seurakuntaan“ sen „kirjon“ sijasta, joka on kirjattu viralliseen uskontunnustuksen tekstiin? Onko ajatuksena todellakin, että sana „kirkko“ vie ajatuksemme pelkkään taloon, eikä kukaan *taloon* voi uskoa, ei sittenkään, vaikka se olisi Jumalan sanan julistukseen ja pyhän sakramentin viettoon erotettu ja pyhitetty huone?

Kävin vuosia sitten nettikeskustelua tästä aiheesta. Vastapuoleni – jos vielä muistan oikein – oli sitä mieltä, että sana „kirkko“ ei pitäisi käyttää niissä kohden, joista tässä on ollut puhetta ja kun alkuteksti käyttää sanaa *ekkleesia*. Muistan itse sanoneeni, ettei asia ole niin yksinkertainen ja että sana „kirkko“ voi viitata moneenkin eri ilmiöön.

Se voi tarkoittaa *kirkkorakennusta*, kuten Luther mainitsee. Kun sanon „Rauman Pyhän Ristin kirkko“, tarkoitan sitä entistä fransiskaanihuostarin kaksilaivaista kirkkoa, jossa sain varttua kristittyinä ja kristityksi katsellen suvun penkistä vanhaa Tukholman *Riddarholmin* kirkon saarnastuolia ja ihmetellen siinä olevia latinankielisiä sanoja *euntes in mundum universum praedicate evangelium*, minkä muistin siinä vaiheessa, kun minut kutsuttiin „menemään kaikkeen maailmaan ja julistamaan evankeliumia“. Voin kuitenkin sanoa „kirkko“ myös tarkoittaen *jumalanpalvelusta*, joka kirkossa pidetään. „Mennäänkö pyhänä kirkkoon?“ Tämä kysymys ei tarkoita turistin piipahtamista kirkkorakennuksessa, vaan *osallistumista jumalanpalvelukseen*. Ja voipa joku kysyä: „Mihin aikaan kirkko on ensi pyhänä?“ Mikä kysymys! Kuinka „kirkkorakennus“ voi olla johonkin „aikaan“? Ei voikaan! Puhe on *jumalanpalveluksesta*.

Luulen kuitenkin muistavani, ettei siinä keskustelussa ollut puhe sekaannuksesta *kirkkorakennuksen* ja siinä kokoontuvan *väen* välillä. Ihan muusta asiasta oli kyse. Ja se taitaa näkyä myös siinä, mitä Luther edelleen kirjoittaa Isossa Katekismuksessa sanan „kirkko“ etymologiasta. Paloittelen Lutherin tekstin kahteen osaan ja yhdistän ne tässä. Väliin kuuluisi kuitenkin se sitaatti, jonka jo luin.

Uskontunnustus käyttää pyhästä kristillisestä kirkosta myös nimitystä *communio sanctorum*, "pyhien yhteys". Molemmat merkitsevät samaa. Jälkimmäinen lausuma ei kuitenkaan ole alun perin kuulunut uskontunnustukseen. Se on sitä paitsi käännetty saksaksi huonosti ja epäselvästi sanoilla "eine Gemeinschaft der Heiligen" (pyhien yhteys). Mikäli asia halutaan ilmaista selvästi, saksan kieli vaatii aivan toisenlaista sanontaa. [...] Sana "Kirche" ei siis oikeastaan ole merkitykseltään mitään muuta kuin "ein gemeine Sammlung" (yhteinen kokous). Lisäksi se ei ole saksalaisperäinen sana, vaan juontuu kreikan kielestä (kuten myös sana *ecclesia*). Siinä kielessä se esiintyy muodossa *kyria*, latinaksi se on *curia*. Siksi se pitäisi ilmaista selvällä saksan kielellä, omalla äidinkielellämme, joko näin: "ein christliche Gemeine oder Sammlung" (kristillinen yhteisö ja kokous) tai kaikkein parhaiten ja selvimmin: "ein heilige Christenheit" (pyhä kristikunta).⁴

Keskustelukumppanini tähtäyspisteessä oli, kuten luulen muistavani, ei kirkko *rakennuksena*, vaan *organisaationa, instituutiona*, jonka hän halusi erottaa siitä, minkä Luther näkee olevan sanan *ekkleesia* oikea käänne ja merkitys. Tukevatko luterilaiset tunnustuskirjat tätä tulkintaa, ajatusta, jonka mukaan

4 <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/ik/Uskontunnustus.html#33>

sana „kirkko“ viittaisi sosiologisesti ja juridisesti määriteltyyn instituutioon tai peräti yhteiskunnalliseen organisaatioon *vastakohtana* sille, mihin me uskontunnustuksessa tunnustaudumme ja johon Raamattu viittaa sanalla *ekklesia*?

Näin kirjoittaa *Philipp Melanchthon* Augsburgin tunnustuksen puolustuksen kohdassa VII ja VIII (Kirkko):

Augsburgin tunnustuksen puolustus; VII ja VIII uskonkohta; kirkko

Ehkäpä vastapuolen taholta kuitenkin vaaditaan määrittelemään kirkko seuraavasti: Kirkko on koko maan piirin käsittävä ulkonainen, kaiken yläpuolella oleva monarkia, jossa Rooman paaville kuuluu rajaton valta. Tästä hän ei ole tilivelvollinen kenellekään, eikä kenenkään ole lupa sitä kiistää tai arvostella. Sen nojalla hän saa laatia uskonkohtia, panna mitättömäksi raamatunkohtia mielensä mukaan, ottaa käytäntöön jumalanpalvelusmenoja ja uhritoimituksia, edelleen säättää haluamiaan lakeja, myöntää erivapauksia ja vapauttaa mielin määrin laeista, olivatpa ne kanonisia tai maallisia. Hänen kädestään on keisarin ja kuninkaiden saatava valtansa ja oikeutensa kruunuun Kristuksen käskyn nojalla: kun kerran Isä on alistunut kaiken Kristukselle, on sen nojalla ymmärrettävä, että tämä valta on siirretty paaville. Tästä taas seuraa välttämättä, että paavi on koko maan piirin herra, vallitsee kaikkia maailman valtakuntia, kaikkea mikä kuuluu yksityisille tai yhteisöille, hänellä on täydellinen valta kaikessa, olipa se maallista tai hengellistä, ja hänelle kuuluu kumpikin miekka, hengellinen ja maallinen. Tämä ei kuitenkaan ole Kristuksen kirkon, vaan paavin vallan määritelmä, ja sitä me emme löydä ainoastaan kanonista oikeutta käsittelevistä kirjoista, vaan myös - Danielin 11. luvusta!⁵

Martti Luther puolestaan kirjoittaa Schmalkaldenin uskonkohdissa 4. opinkohtaan liittyen:

Schmalkaldenin uskonkohdat; 4. opinkohta

Tästä seuraa, että kaikki mitä paavi on tuon väärän, herjaavan, rienaavan ja anastetun vallan nojalla tehnyt ja pannut alulle, se on ollut ja on yhä pelkkää Perkeleen touhua ja peuhua. Näin hän on voimiensa mukaan turmellut koko pyhää kristillistä kirkkoa ja tehnyt tyhjäksi ensimmäistä eli pääopinkohtaa, joka puhuu Jeesuksen Kristuksen suorittamasta lunastuksesta. Poikkeuksena on hänen poliittinen valtansa, sillä sen puitteissa Jumala antaa kansalle tapahtua paljon hyvää myös tyrannin ja konnan toimesta.

[...]

Jos tehdään ero paavin opin ja pyhän Raamatun välillä ja pannaan ne vastakkain, käy ilmi, että paavin oppi parhaimmillaan on peräisin Rooman keisarien pakanallisesta oikeudesta. Se säätelee poliittista toimintaa ja oikeuden käyttöä, kuten hänen dekreetaalinsa osoittavat. Sitten se antaa ohjeita kirkkoja, vaatteita, ruokaa ja ihmisiä koskevista seremonioista sekä loppumattomista lapsellisuuksista ja naamiaisista, mutta ei kaiken keskelläkään puhu mitään Kristuksesta, uskosta eikä Jumalan käskyistä. Pelkkänä Perkeleenä hän vihdoin Jumalan yläpuolelle ja häntä vastaan asettuen latelee valheitaan messuista, kiirastulesta, luostarielämästä sekä itse keksityistä teoista ja jumalanpalveluksesta. Sitä juuri aito paavilaisuus on. Paavi tuomitsee, tappaa ja räökkää kaikkia kristittyjä, jotka eivät yli kaiken ylistä ja kunnioita hänen iljettävyyttään. Näin ollen, yhtä vähän kuin me pystymme palvomaan Perkelettä itseään herrana tai jumalana, yhtä vähän me siedämme päänä tai herrana hänen apostoliaan paavia eli Antikristusta, kun tämä käyttää valtaansa. Sillä hänen paavillinen vallankäyttönsä on itse asiassa valehtelemista ja murhaamista, ruumiin ja sielun syöksemistä iankaikkiseen turmioon. Sen olen monissa kirjoissani selkeästi osoittanut.⁶

5 <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/puolustus/VII.html>

6 <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/s/eka.html>

Huh! Olipa se rankkaa tekstiä ekumeenisen luentosarjamme puitteissa! Rankkaa se on myös tunnustukselliselle luterilaiselle, joka on suurella ilolla ja kiitollisuuden vallassa lukenut nykyisen paavin hienoa ja lämmintä sananselitystä. Tarkoitan kirjoja, joiden kantta koristaa kaunein Nimi, jota maailmassa mainitaan.

Toisaalta tiedämme senkin, että vaikka roomalaiskatolinen kirkko ei uhkaa tämän päivän suomalaisia luterilaisia, Rooman kirkon opetus paavin virasta ei sitten reformaation päivien ole muuttunut, ei varsinkaan parempaan suuntaan. Päinvastoin. Siispä näissä jännitteissä sitä sitten on vain luterilaisen elettävä *Schmalkaldenin opinkohtien ja paavi Benediktuksen Jeesus-kirjojen* välissä.

Luettu teksti mainituista opinkohdista paitsi avaa ikkunan oman aikansa kirkkotaisteluun ja sen syihin, myös auttaa meitä ymmärtämään, miksi Luther ehkä kammoaa uskontunnustuksen 'kirkkoa' tarkoittavan käsitteen kääntämistä sanalla, joka edes saattaisi viitata *Rooman kuuriaan*. Samalla totean, etten näitä Paavin valtaa vastustavia hurjia puheita lukuunottamatta löytänyt kursorisesti hakien Tunnustuskirjoista minkäänlaista kunnollista teoreettista tai edes käytännöllistä selitystä, jossa „seurakunta“ olisi asetettu periaatteellisella tavalla vastakkain „kirkkoinstituution“ kanssa tai peräti irrotettu ne toisistaan. En löytänyt mustavalkoista vastakkainasettelua „pahan ja maallisen kirkkoinstituution“ ja „hyvän ja hengellisen seurakunnan“ välillä.

Sillä eihän „Kirche“ tai „kirkko“ tai „kyrka“ tai „church“ mistään *kuuriasta* ole nimeänsä saanut. Asia tosin lienee yleisesti tunnettu. Taustalla on kreikankielinen käsite κυριακή εκκλησία. Sen toinen sana, εκκλησία tarkoittaa itsessään ja myös maallisessa mielessä „kansankokousta“. Se koostuu „kutsumista“ tarkoittavasta verbistä ja prepositiosta, joka kuvaa sitä, että joku kutsutaan *jostakin jonnekin*. Voisimme siis ilmeisesti sanoa, että jo sellaisenaan sana *ekkleesia* sisältää ajatuksen *erikseen kokoon kutsutusta joukosta*. Mutta kuka kutsuu ja mihin?

Tähän vastaa sana κυριακή. Sitä ei sellaisenaan löydy Uudesta testamentista. Ajatuksellisesti samaa tarkoittaa kuitenkin 1. Tim. 3:14-15 käsite εκκλησία θεοῦ ζῶντος: „Vaikka toivon pian pääseväni sinun tykösi, kirjoitan sinulle tämän, että, jos viivyn, tietäisit, miten tulee olla *Jumalan huoneessa*, joka on *elävän Jumalan seurakunta*, totuuden pylväk ja perustus.“

Tässä Jumalan sanan kohdassa on paljon muutakin kirkko-opillista sisältöä, sellaista, joka työllistäisi meidät useamman luennon ajaksi. Nyt toteamme vain, että „elävän Jumalan seurakunta“ tarkoittaa asiallisesti samaa kuin κυριακή εκκλησία, „Herralta kuuluva seurakunta“. Tarkoittaahan Uudessa testamentissa meidän Vapahtajastamme käytetty kunnianimi *Kyrios* eli *Herra* itseänsä *elävää, ainoata Jumalaa*. Se on uskontunnustus, joka liittyy Jeesuksen Kristuksena siihen Israelin Jumalaan, jonka nimeä ei uskallettu mainita edes Raamattua lukiessa ja joka korvattiin sen tähden *Septuagintassa* eli Vanhan testamentin kreikankielisessä käännöksessä sanalla *Kyrios, Herra*.

Tästä samasta sanasta juontaa juurensa hyvin suurella todennäköisyydellä meidän kielemme sana „kirkko“ ja sen sukulaissanat monissa muissa kielissä. Taustalla ei sittenkään ole Rooman kuuria, ei varmasti myöskään, ei ainakaan sellaisenaan mikään keltinkielinen uhripaikan nimitys, kuten jossakin on joskus väitetty, vaan sana κυριακή εκκλησία, *Herralle kuuluva seurakunta*.⁷

Selvää siis on, että mitään teologisia tai etymologisia perusteita meillä ei ole karttaa käsitettä „kirkko“ silloin, kun tarkoitamme sillä „Herran seurakuntaa“. Näin asiasta kirjoittaa edellä jo kerran lainatussa Ison katekismuksen sitaatissa *Martti Luther*:

Sana 'Kirche' ei siis oikeastaan ole merkitykseltään mitään muuta kuin 'ein gemeine Sammlung' (yhteinen kokous). Lisäksi se ei ole saksalaisperäinen sana, vaan juontuu kreikan kielestä (kuten myös sana *ecclesia*). [...] Siksi se pitäisi ilmaista selvällä saksan kielellä, omalla äidinkielellämme, joko näin: 'ein christliche Gemeinde oder Sammlung' (kristillinen yhteisö ja kokous) ...⁸

„Kristillinen kokous“ - mitä muuta se on kuin Kristukselle eli *Herralle kuuluva seurakunta*, κυριακή εκκλησία eli *kirkko*. „Seurakunta“ ja „kirkko“ ovat sama asia. Korkeintaan painotamme sen eri ulottuvuuksia, kun kielenkäyttömme konventioihin nojaten puhumme milloin „kirkosta“, milloin „seurakunnasta“.

Tosin myöskään käsite 'seurakunta' ei millään muotoa ole yksiulotteinen: sekin voi tarkoittaa paikallista, yhteiskunnalliseksi miellettyä *organisaatiota* tai jopa *työnantajaa*. Kun vaikkapa koululainen kertoo olevansa kesätöissä „seurakunnassa“, hänen ymmärretään tekevän juuri sitä, mitä hän tekeekin eli hoitavan julkisoikeudellisen yhteisön vastuulla olevan hautausmaan nurmikkoa. Mitään erityistä „Herran huone“ tai „Jumalan kansa“ -ajatusta ei tässä sanan 'seurakunta' käytössä ole.

Sen tähden ehdotan, että teologinen vihanpito „kirkko“ -käsitettä vastaan lopetetaan perusteettomana, mutta sallitaan mielellään myös sana „seurakunta“, kun uskontunnustusta lausutaan. Sen sijaan on kiinnostavaa kysyä, mistä mainittu vastakkainasettelu oikeastaan juontaa juurensa, mistä se kiivaus, jolla järjestynyt kirkko-organisaatio halutaan irrottaa „varsinaisesta“ *seurakunnasta* ja mitä jälkimmäisellä silloin oikeastaan tarkoitetaan. Yhtä kiinnostava on se asenne, joka – päinvastoin – korostaa kirkkonstituutiota organisaationa siinä määrin ja niin massiivisella tavalla, että „seurakunta“ voi selvitä sen paineessa vain julistautumalla näkymättömäksi tai ajatellen leijuvansa ideoiden maailmassa korkealla konkreettisten tapahtumien ja asioiden yläpuolella ja institutionaalisen vallan koskemattomissa.

7 Kreikankielen minuskelikirjoituksessa *u* -kirjaimella - ehkä tästä Lutherin ajatus „kuuriasta“ - kirjoitettu *ypsilon*, joka ääntyi meidän kielimme y-äännettä vastaavalla tavalla, oheni käsittääkseni ajan kuluessa aina meidän kielimme i-äänteeseen saakka. Näin siis tuo „kirkkoa“ tarkoittava sana ääntyisikin „kiiriakee ekkleesia“, josta myös suomenkielinen 'kirkko' -sana juontaisi juurensa.

8 <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/ik/Uskontunnustus.html#33>

3. Mutta mikä sitten on „kirkko“ - tai „seurakunta“?

Ongelmamme on vaikea. Mikä oikein on *kirkko*? Mikä *seurakunta*?

Nyt tarvitsemme todellista asiantuntijaa! En tarkoita oppineita teologeja menneisyydestä enkä tämän päivän tiedekunnista. En etsi vastausta siitä valtavasta kirjallisuudesta, jota tästä kysymyksestä on kirjoitettu, vaan paljon paremmalta asiantuntijalta, siltä, jota luterilainen tunnustuskin suosittelee eli *seitsenvuotiaalta lapselta*!

Voi nimittäin olla, etteivät kirkolliset päättäjät, median mogulit ja herätysliikejohtajat eivätkä edes netissä omia sivujaan päivittelevät yksityiset asiantuntijat oikeasti tiedä, mistä on kysymys – mutta „seitsenvuotias lapsikin tietää, Jumalan kiitos, mitä kirkko on“. Ja tämän täytyy olla totta, koska näin kirjoittaa tohtori *Luther* yhdessä luterilaisen kirkon tunnustuskirjoista eli *Schmalkaldenin opinkohtien* kohdassa 12!

No, mikä se „kirkko“ sitten on? Annetaan Lutherin jatkaa. Näin hän sanoo: „Sen muodostavat pyhät uskovaiset ja 'ne karitsat, jotka kuulevat paimenensa äänen.' „⁹

Tässä Luther vetoaa Raamattuun eli meidän Herramme omiin sanoihin Johanneksen evankeliumin 10. luvussa: „Totisesti, totisesti minä sanon teille: joka ei mene ovesta lammastarhaan, vaan nousee sinne muualta, se on varas ja ryöväri. Mutta joka menee ovesta sisälle, se on lammasten paimen. Hänelle ovenvartija avaa, ja lampaat kuulevat hänen ääntänsä; ja hän kutsuu omat lampaansa nimeltä ja vie heidät ulos. Ja laskettuaan kaikki omansa ulos hän kulkee niiden edellä, ja lampaat seuraavat häntä, sillä ne tuntevat hänen äänensä. Mutta vierasta ne eivät seuraa, vaan pakenevat häntä, koska eivät tunne vierasten ääntä.“

Silmiemme eteen piirtyy lauma, konkreettisten ihmisten näkyvä joukko, joka kuulee sitä johtavan ja siinä läsnäolevan Herransa äänen ja seuraa Häntä, koska ääni on tuttu ja hyvä. Tähän kuvaan Luther liittyy. Seurakunta on se ihmisten joukko, jonka Jumala on sanallaan kutsunut ja jota Hän yhä kutsuu kokoon maailmasta ja jota Hyvä Paimen johdattaa kohti taivasta. „Älä pelkää, sinä piskuinen lauma; sillä teidän Isänne on nähnyt hyväksi antaa teille valtakunnan.“ (Luuk. 12:32) Näin lausuu meidän Vapahtajamme.

Tässä kuvassa seurakunta eli kirkko on hyvin *konkreettinen*. Se koostuu elävistä, näkyvistä ja kuuluvista kristityistä. He seuraavat Herraansa, jonka äänen he *kuulevat* omilla herkillä „lampaan korvillaan“.

Hiukan teoreettisemmin saman asian määrittelee luterilaisista tunnustuskirjoista se, jonka avulla vielä etsitiin yhteyttä ja ykseyttä liitoksissaan natisevassa lännen kirkossa. Tarkoitan *Augsburgin tunnustusta*.

Sitä voi pitää luterilaisten ensimmäisenä omana tunnustuksena sekä ajallisesti että sen merkitystä ajatellen, jos ekumeeniset tunnustukset unohdetaan: kaikki luterilaiset kirkot eivät ole hyväksyneet tunnustuspohjaansa kaikkia niitä kirjoja, joihin esimerkiksi Ruotsin ja Suomen luterilaiset

⁹ <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/s/kolmas.html>

tunnustautuvat, mutta myös *Yksimielisyyden ohje* ymmärtää olevansa „eräiden Augsburgin tunnustuksen uskonkohtien perinpohjainen, selkeä, oikea ja lopullinen toisto ja selitys“.

Confessio Augustana syntyi tilanteessa, jossa uskonpuhdistukseen liittyneet paikallisseurakunnat ja -kirkot halusivat puolustaa Augsburgin valtiopäivillä omaa oppiaan ja opetustaan sekä niihin pohjautuvia käytäntöjä. Näin kirjoittaa Augsburgin tunnustuksen esipuheessa *Philipp Melanchthon*:

Voittamaton keisari, kaikkein armollisin herra! Teidän Keisarillinen Majesteettinne on kutsunut koolle valtiopäivät Augsburgiin neuvottelemaan apujoukoista turkkilaisia vastaan, jotka vanhastaan ovat kristillisen uskon ja kaiken kristillisyyden pahimpia perivihollisia, ja päättämään pysyvistä puolustustoimenpiteistä heidän kiivaiden hyökkäystensä torjumiseksi ja lisäksi keskustelemaan erimielisyyksistä, jotka koskevat meidän pyhää uskontoamme ja kristillistä uskoamme. Sitten on myös tarkoituksena, että molempien osapuolten mielipiteet ja näkökannat tässä uskonasiassa tulisivat kuulluiksi, ymmärretyiksi ja punnituiksi keskinäisessä rakkaudessa, lempeydessä ja ystävyydessä, jotta näissä asioissa – sen jälkeen kun molemmin puolin esitetyt yksipuoliset kirjalliset lausunnot on oikaistu — **saataisiin aikaan yksinkertainen ja totuudellinen ratkaisu ja kristillinen sovinto, niin että meidän keskuudessamme tulevaisuudessa yksi ja sama, aito ja tosi uskonnon muoto saisi olla käytössä ja harjoituksessa. Toivomme on, että niin kuin me elämme ja taistelemme yhden ainoan Kristuksen alaisina, me voisimme myös elää yhdessä ja yksimielisinä yhdessä ainoassa kristillisessä kirkossa.**¹⁰

„Yhdestä ainoasta kristillisestä kirkosta“ tässä puhutaan sanottua sen tarkemmin avaamatta tai erittelemättä. Mutta mitä sillä tarkoitetaan? Siitä puhuu samaisen tunnustuksen VII artikla, yksi luterilaisen kirkkokäsityksen perusteksteistä:

Edelleen seurakuntamme opettavat, että yksi, pyhä kirkko on pysyvä ikuisesti. Kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan.¹¹

Ensimmäisessä lauseessa CA VII sitoutuu siihen, mihin jakamattoman Kirkon tunnustus sen sitouttaa: *una sancta ecclesia*. Samalla se viittaa – erityisesti edellä lainatun Augsburgin tunnustuksen esipuheen taustaa vasten – kirkkoon historiallisena tai paremminkin *pelastushistoriallisena* instituutiona. „Tälle kalliolle minä rakennan seurakuntani, ja tuonelan portit eivät sitä voita.“ (Matt. 16:18) Näin sanoi Jeesus Pietarille tämän tunnustustettua Hänet Kristukseksi, elävän Jumalan Pojaksi. Pyhä kirkko on pysyvä ikuisesti. Täällä se on vielä taisteleva, mutta perillä voitonjuhlaa, Karitsan häitä viettävä kirkko.

Uusin suomalainen raamatunkäännös puhuu tässä raamatunkohdassa, kuten edellä totesimme ja aivan samalla tavalla kuin Augsburgin tunnustus, „kirkosta“. Se ei vain latinankielisessä versiossaan käytä ilmaisua *una sancta ecclesia*, vaan sanoo myös saksaksi: „Es wird auch gelehret, daß alle Zeit musse ein heilige christliche Kirche sein und bleiben.“

Toisessa lauseessa Augustana VII määrittelee, mikä on tämä „kirkko“, johon tunnustaudutaan ja joka on aina pysyvä. Se on *congregatio sanctorum, in qua evangelium pure docetur et recte administrantur sacramenta* – „die Versammlung aller Glaubigen, bei welchen das Evangelium rein gepredigt und die

¹⁰ <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/augstunn.html#esipuhe>

¹¹ <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/augstunn.html#Kirkko>

heiligen Sakrament lauts des Evangelii gereicht werden“. Se on „pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti julistetaan ja sakramentit oikein toimitetaan“.

Suomenkielinen käännös on tehty latinankielisestä tekstistä. Eräältä keskeiseltä osin se poikkeaa saksalaisesta tekstimuodosta. Tämä mielenkiintoinen yksityiskohta johtaa meidät pohtimaan CA VII -kohdan kolmatta ulottuvuutta, jota emme ole vielä käsitelleet.

Kuva lammaslauasta, joka kuulee Hyvän Paimenensa ääneen ja seuraa sitä, on konkreettinen. Se edellyttää *empiriaa*. Me näemme sen joukon, joka kokoontuu sunnuntain jumalanpalvelukseen tai keskiviikon seuroihin, launtai-illan opiskelijatapahtumaan tai torstaiseen Sanan ja rukouksen iltaan. Me *kuulemme* Raamatun sanan, jota siellä luetaan ja julistetaan. Ja paljon muutakin me näemme ja kuulemme ja tunnistamme kuulemastamme ja näkemästämme sen lauman, josta Luther *Schmalkaldenin opinkohdissa* puhui. Niitä sanotaan „kirkon tuntomerkeiksi“, joista ensimmäisiä ovat jo mainitut Sana ja sakramentit, mutta joihin liittyy myös Jumalan asettama erityinen *palveluksen virka (ministerium)*, *avainten valta* sekä esimerkiksi *pyhä vainojen risti*.

4. Kirkko uskovien yhteisönä

Tässä empirian piirissä liikkuvassa konkreettisesti kuvassa ja siinä nähtävässä ja kuultavassa yhteisössä ei ole kuitenkaan kaikki siitä, mitä „seitsenvuotias lapsi“ osaa kertoa meille kirkosta, ei myöskään kaikki, mitä CA VII siitä opettaa. „Sen muodostavat *pyhät uskovaiset*“, kirjoittaa Luther, ja Melancthon määrittelee saksaksi, että kirkko on „kaikkien *uskovien* yhteisö“. Kyse ei ole sittenkään pelkästä sosiologiasta eikä kuuluvista ja näkyvistä armonvälineistä, vaan *uskon* todellisuudesta.

Mutta eivätkö nämä „pyhät uskovaiset“ sitten ole näkyviä ihmisiä? Varmasti ovat! Ihmiset ovat aina näkyviä.

Mutta näemmekö heidän *uskoaan*? Kuulemme heidän uskontunnustuksensa, kun he sen yhteen ääneen lausuvat tai kun he siihen myös arjen keskellä tunnustautuvat. Näemme myös heidän tekonsa. Mutta näemmekö heidän *uskonsa*? Ja mitä on se „usko“, josta tässä puhutaan?

Usko on sitä, että „olemme Kristuksessa“. Se on sitä, että meidät on puettu Kristuksen vanhurskauteen, joka luetaan meidän hyväksemme. Se on sitä, että Pyhä Henki yhdistää meidät Häneen. Se on sitä, mistä seuraa, että koko Pyhä Kolminaisuus asettuu asumaan sydämeemme. Se on sitä, mistä pyhityksenä kasvavat esiin Hengen hedelmät.

Usko liittää meidät oksina runkoon ja jäseninä Päähän. Se tekee meistä Kirkkona Kristuksen hengellisen eli Pyhän Hengen koostaman, koossapitämän ja eläväksi tekevän ruumiin. Uskossa olemme kaikki yhdessä Kristuksen Morsian, mutta myös uskovien hengellinen Äiti. Sen kautta Jumala sanallaan ja sakramenteillaan synnyttää Henkensä kautta itselleen lapsia, Poikansa adoptioveljiä ja -sisaria.

Mutta *näemmekö* tämän kaiken – vai uskommeko vain? Onko varmaa, että kaikki on kultaa, mikä kiiltää? Voinko sulkea pois sen vaihtoehdon, että innokas usko ja merkittävät rakkauden teot ovatkin pelkkää teeskentelyä tai hurjaa väkisin yrittämistä, joka nousee ulkokultaisuudesta ja pelosta? Voinko rakentaa niiden varaan uskoni tunnustuksen *credo in unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam*? Voinko rakentaa koetun ja näkyvän uskon varaan oman jäsenyyteni pelastuvien kirkossa?

Näin kysyessämme olemmekin syvällä kirkollista ja varsinkin protestanttista keskustelua hallinneessa keskustelussa, jota on leimannut „näkyvän kirkon“ ja „näkymättömän seurakunnan“ vastakkainasettelu. Tosin usein on „näkymättömän“ sijasta puhuttu „uskovien seurakunnasta“. Sen on myös ajateltu olevan hyvinkin *näkyvä ja kuuluva*, ja sen uskon, jolla siihen liitytään, hyvinkin todennettavan ilmiön.

Jumalan seurakunta ei tässä mallissa silti ole olemassaoleva, historiallinen instituutio, johon liitytään uskolla tai johon usko liittyy. Suunta on toinen: ensin on uskovainen ja hänen oma, yksityinen, mutta todennettava uskonsa. Vasta sen jälkeen syntyy „seurakunta“, jonka uskovainen yhdessä toisten uskovaisten kanssa perustaa ja joka myös perustuu sen jäsenten todennettavaan uskoon.

Selvimmillään tämä malli on ilmennyt radikaalireformatorisissa liikkeissä. Ne ovatkin yleensä eronneet ulkoisesta kirkkoinstituutiosta. Ei se silti ole tuntematon myöskään perinteellisten kirkkojen sisällä vaikuttavien liikkeitten parissa.

Tämä malli ei erota toisistaan „näkyvää Kirkkoa“ ja „näkymättömää seurakuntaa“, vaan pitää paremminkin jälkimmäistä ensinmainitun sisällä tai rinnalla elävänä *varsinaisena seurakuntana* kirkko-organisaation tarjoamien pelkkien ulkonaisten rakenteiden sijasta. Toinen on tilanne silloin, kun aidosti ja todella erotetaan toisistaan maallinen, sosiologis-juridisesti määräytyvä kirkkoinstituutio ja varsinainen, uskontunnustuksessa tunnustettu *hengellinen seurakunta*, jonka ajatellaan olevan kokonaan *näkymättömän*. Siinä ei ole kyse „instituution“ ja „uskovien vapaan yhteenliittymän“ horisontaalisesta erottamisesta toisistaan, ei konsentrisista kehistä kirkkoinstituution sisällä, vaan *vertikaalisesta ja ontologisesta erosta* näkyvän kirkon ja näkymättömän seurakunnan välillä.

Tämän käsityksen puitteissa ajatellaan, että seurakunnan varsinaisen, hengellisen olemuksen kannalta epäolennaiseen ulkonaiseen instituutioon kuuluu kaikki koettu, nähty ja kuultu kirkossa sen virkaa ja jopa sanaa ja sakramenteja myöten. Jälkimmäisten osalta asiaa ei tosin aina ole ajateltu auki eikä sanottu ääneen. Silti lopulta myös Jumalan varsinaisten, pelastavien tekojen katsotaan olevan *Hengen välitöntä vaikutusta ihmissielussa* silloinkin, kun Raamattua luetaan ja ehkä myös muut armonvälineet ovat käytössä. Ne ovat kuitenkin enemmän „virikettä“ tai „opetusta“ kuin Jumalan sakramentaalisen läsnäolon merkkejä ja toteutumipaikkoja ja Hänen armonsäilyttäviä välineitä.

Tämän mallin mukainen *varsinainen seurakunta* siis lopulta elää ja on olemassa ideoiden ja arvojen maailmassa, mutta ei konkreettisessa todellisuudessa. Se *toteutuu* ja *tapahtuu* yksilön tietoisuudessa ja sen vapaudessa, mutta sillä ei ole mitään välitöntä, välttämättömällä tavalla identiteettiä rakentavaa

onttista yhteyttä ulkoiseen yhteisöön, ei siinä kuuluun ulkoiseen saarnaan eikä konkreettisiin sakramentteihin, ei kirkolliseen järjestykseen eikä oikeudenkäyttöön, mutta ei lopulta myöskään toisten yksilöiden tietoisuuteen. Yksilön tietoisuuden tasolla todeksi eletyn „näkyttömän seurakunnan“ ja konkreettisen yhteisön suhde on lopulta yhtä välillinen kuin uskon ja armonvälineidenkin.

Onko tämä se kirkko-oppi, jota luterilainen tunnustus edustaa vastakohtana historiallista ja juridis-sosiologista instituutiota painottaneelle ja painottavalle Rooman kirkolle? Onko luterilainen seurakunta oikeastaan ideamaailmaan sijoittuva suure?

Ei ole, jos kysymme luterilaisen tunnustuksen kantaa asiaan. Näin Philipp Melanchthon kirjoittaa *Augsburgin tunnustuksen puolustuksessa* sen VII ja VIII uskonkohtaa ja niin muodoin jo edellä lainattua ja analysoitua kohtaa koskien:

Emme me liioin haaveksi mistään Platonin valtiosta, niin kuin jotkut ilkkuen väittävät, vaan toteamme, että kirkko, josta puhumme, on todella olemassa: siihen kuuluvat koko maan piirissä hajallaan elävät tosi uskovat ja vanhurskaat. Lisäämme vielä sen tuntomerkit, puhtaan evankeliumin opetuksen ja sakramentit.¹²

Se kirkko, johon me yhtenä, pyhänä, katolisena ja apostolisena tunnustaudumme ja jota sen tähden joskus kutsutaan *una sanctaksi*, ei siis eksistoi vain ajatuksissamme eikä ideoiden maailmassa. Se ei myöskään ole pelkkä eskatologinen suure, jonka nähdään sitä koskevan lupauksen täyttymyksenä viettävän perillä ikuista juhlaa Jumalan Karitsan kunniaksi ja Hänen kanssaan, mutta ilman kosketusta meidän aikaamme tässä ja nyt. Ei, vaan se, mikä on „ei vielä“, on myös „jo nyt“. Taisteleva seurakunta, *ecclesia militans*, on oikeasti olemassa meidän ajassamme ja paikassamme, ja siihen kuuluu todellisia ihmisiä. Me tunnemme sen kirkon tuntomerkeistä, jotka on meille annettu.

Niinpä luterilainen tunnustus pitää kirkkoa ongelmitta juridisena, sosiologisena ja historiallisena instituutiona. Näihin tunnettuihin sanoihin päättyy Augsburgin tunnustus:

Tässä ovat esitettyinä meidän oppimme pääpiirteet. Siitä voidaan todeta, ettei siinä ole mitään, mikä on ristiriidassa Raamatun tai katolisen kirkon tai Roomankaan kirkon kanssa, sikäli kuin kirkon oppi on isien kirjoituksista meille tunnettua.¹³

Vastaavia kohtia, joissa puhutaan aivan tietynlaisesta ulkonaisesta laitoksesta, jota nimitetään „kirkoksi“, löytyy luterilaisista tunnustuskirjoista lisää. Kirkko näyttäytyy instituutiona, jota ei periaatteellisella tavalla eroteta „seurakunnasta“.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tämän kirkkolaitoksen *kirkkoisuus* ilmenisi *varsinaisella tavalla* niissä tuntomerkeissä, jotka yhdistävät sen meidän mielessämme yhteiskunnallisiin instituutioihin. Kirkko ei varsinaisesti ole Kirkkohallitusta, Luotsikadun virastotaloa eikä piispainkokouksen sihteerejä, ei tilastoja eikä luetteloja, eipä edes kastettujen rekisteri. Sen sijaan se tunnustetaan *niistä* tuntomerkeistä, joiden juuret ovat siinä, mikä kerrotaan Apostolien tekojen kuvauksessa:

¹² <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/puolustus/VII.html>

¹³ <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/augstunn2.html#loppusanat>

Niin Pietari sanoi heille: "Tehkää parannus ja ottakoon kukin teistä kasteen Jeesuksen Kristuksen nimeen syntienne anteeksisaamiseksi, niin te saatte Pyhän Hengen lahjan. Sillä teille ja teidän lapsillenne tämä lupaus on annettu ja kaikille, jotka kaukana ovat, ketkä ikinä Herra, meidän Jumalamme, kutsuu." Ja monilla muillakin sanoilla hän vakaasti todisti; ja hän kehoitti heitä sanoen: "Antakaa pelastaa itsenne tästä nurjasta sukupolvesta". Jotka nyt ottivat hänen sanansa vastaan, ne kastettiin, ja niin heitä lisääntyi sinä päivänä noin kolmetuhatta sielua. Ja he pysyivät apostolien opetuksessa ja keskinäisessä yhteydessä ja leivän murtamisessa ja rukouksissa. (Apt. 2:38-42)

Näemme *konkreettisen seurakunnan*, johon liitytään *näkyvässä kasteessa*. Se *kokoontuu apostolisen viran johdolla viettämään jumalanpalvelusta*, jonka Herra itse asetti eli *pyhälle ehtoolliselle*, kuulemaan *Sanan julistusta ja rukoilemaan*. Tässä on jumalallisesti annettuna se seurakunnan perusrakenne, joka on säilynyt historian saatossa meidän päiviimme asti, se, mihin Kirkko pelastushistoriallisena instituutiona perustuu.

Kirkko on siis konkreettinen kastettujen joukko, joka kuulee Jumalan sanaa Hänen suurista pelastusteoistaan ja joka on osallinen ehtoollisen sakramentista Jumalan asettaman kaitsijanviran paimenuudessa. Siinä on se yhteisö, joka lähetettynä vie Jumalan suurta pelastuskertomusta ajassa ja paikassa eteenpäin eläen sitä todeksi yhteen kokoontuvana seurakuntana ja liittyen aina uusina seurakuntina yhteen toinen toistensa kanssa. Siinä on se *uskovien successio apostolica, apostolinen seuranto*, johon sekä *antavana että annettuna*¹⁴ myös oikea *saarnavirka* liittyy.

Silti kirkon kirkkous ei ole *olemuksellisessa mielessä* myöskään siinä, mikä tässä Jumalan asettamassa kuvassa nähdään ja kuullaan. Kirkon kirkkous on siinä *uskon salaisuudessa ja Pyhän Hengen siteessä*, joka liittää uudestisyntyneet Jumalan lapset Kristukseen, Kirkon päähän, ja Hänessä toinen toisiinsa. Kirkon salaisuus on lopulta *Pyhä Henki itse*.

Näkyviä nämä uskovat silti ovat, niin kuin myös ne armonvälineet, sana ja sakramentit, jotka Jumalan työvälineinä ja Hänen läsnäolonsa kätköpaikkoina luovat kirkon sen *varsinaisessa merkityksessä* eli *uskovien yhteisönä*. Kirkon näkyvyys ja kuuluvuus myös niissä armonvälineissä, jotka kutsuvat sen kokoon maailmasta, ovat näkymättömän uskon siteen ja Pyhän Hengen ei-empiirisen läsnäolon *ilmentymää* meidän aika-avaruudellisessa todellisuudessamme. Yhtäältä sana ja sakramentit – joiden yhteyteen kuuluu myös saarnavirka – luovat uskon, mutta lopulta *uskovat yhteistä pappeuttaan toteuttaen* myös huolehtivat siitä, että *sana oikein julistetaan ja sakramentit oikein jaetaan*.¹⁵

Jos nimittäin paimenten kutsuminen, uskon tunnustaminen, sanan julistaminen ja oikeassa opissa pysyminen olisi jumalattomien käsissä, ulkonaistakaan kirkkoa ei enää olisi. Meidän päiviimme asti se ei olisi pysynyt Kristuksen seurakuntana, sanan ja sakramenttien kirkkona pelkästään uskosta osattomien käsissä. Uskovien yhteinen pappeus toteutuukin ennen muuta siinä, että kaikista näistä pidetään huoli,

14 Vrt. CA V: „Ut hanc fidem consequamur, institutum est ministerium docendi evangelii et porrigendi sacramenta.“

15 Vrt. CA VII.

varjellaan sanan puhtautta, sakramenteja ja virkaa. Ja koska yhteisestä pappeudesta voivat kastetut olla osallisia vain uskon kautta, tämä kaikki on *salatun uskon siteen ilmentymää ja Pyhän Hengen työtä*.

Tähän tapaan opetti 1600-luvulla *Johann Gerhard*. Luterilaiset tunnustuskirjat opettavat kirkosta yhtäältä empiirisenä instituutiona, toisaalta uskovien yhteisönä, jonka ulottuvuuksia ei voi empiirisesti todentaa. Nämä kaksi määritelmä eivät sulje toisiaan pois, vaan ne kuvaavat saman asian kahta eri puolta. Näin Philipp Melanchthon kirjoittaa *Augsburgin tunnustuksen puolustuksessa*, sen selityksissä kohtiin VII ja VIII:

Vastapuoli on tuominnut meidän Tunnustuksemme seitsemännen opinkohdan, jossa me väitämme, että kirkko on pyhien yhteisö. He ovat lisänneet pitkän ja kaunopuheisen esityksen siitä, ettei jumalattomia saa katsoa kirkkoon kuulumattomiksi. [...] Juuri sen tähden me lisäsimme kahdeksannen opinkohdan, ettei kukaan luulisi meidän tahtovan erottaa jumalattomat ja teeskentelijät kirkon ulkonaisesta yhteydestä tai väittävän sakramenteja tehottomiksi, jos niitä hoitavat teeskentelijät ja jumalattomat tämän elämän aikana elävät seurakuntaan sekoittuneina ja ovat sen jäseniä sikäli, että heillä on ulkonainen yhteys kirkon merkkeihin: sanaan, tunnustukseen ja sakramentteihin, paitsi jos heidät on seurakunnan yhteydestä erotettu. Eivät sakramentit liioin menetä tehoaan sen johdosta, että niitä hoitavat jumalattomat. Päin vastoin me emme menettele väärin, jos käytämme hyväksemme sakramenteja, joita jumalattomat hoitavat. Paavalikin ennustaa niin käyvän, että Antikristus istuu Jumalan temppelissä, toisin sanoen pitää valtaa kirkossa ja hoitaa sen virkoja. Kirkkopa näet ei ole sellainen yhteisö, joka vain rakentuu ulkonaisten tekijöiden ja menojen varaan, kuten muut yhteisöt, vaan se on ensisijaisesti uskon ja Pyhän Hengen yhteys sydämissä. Sillä on kuitenkin ulkonaiset merkkinsä, joista se voidaan tuntea: puhdas evankeliumin oppi ja Kristuksen evankeliumin mukainen sakramenttien hoitaminen. Ainoastaan tätä kirkkoa sanotaan Kristuksen ruumiiksi, ja sitä Kristus Hengellensä uudistaa, pyhittää ja hallitsee, niin kuin Paavali Ef. 1 todistaa sanoessaan: "Ja hän on antanut hänet kaiken pääksi seurakunnalle, joka on hänen ruumiinsa", hänen, joka kaiken kaikissa toteuttaa. Ne siis, joissa Kristus ei lainkaan vaikuta, eivät ole Kristuksen jäseniä. [...] Samalla tavoin määritellään kirkko uskontunnustuksessakin: siinä meitä käsketään uskomaan, että on olemassa pyhä katolinen kirkko. Mutta jumalattomat eivät ole pyhä kirkko. Ja jatkossa seuraavat sanat "pyhien yhteys" on nähtävästi lisätty ilmaisemaan, mitä kirkolla tarkoitetaan: se on nimitäin pyhien yhteisö, niiden, joita yhdistää osallisuus samaan evankeliumiin eli oppiin ja Pyhään Henkeen, joka uudistaa, pyhittää ja hallitsee heidän sydämiään.

Tämän opinkohdan esittämiseen oli pakottava aihe. Me näemme loputtomia vaaroja, jotka uhkaavat kirkkoa perikadolla. Kirkossa itsessään on ääretön määrä jumalattomia ihmisiä, jotka sortavat sitä. Näissä oloissa emme saa menettää toivoamme, vaan meidän on tiedettävä, että kirkko tulee kaikesta huolimatta säilymään. Samoin meidän on tiedettävä, että kirkko tulee jumalattomien suuresta lukumäärästä huolimatta yhtä kaikki pysymään voimassa ja että Kristus täyttää kirkolle antamansa lupaukset: antaa synnit anteeksi, kuulee rukoukset ja lahjoittaa Pyhän Hengen. Kaikki nämä lohdulliset asiat esittää mainittu uskontunnustuksen kohta. Edelleen siinä sanotaan kirkkoa katoliseksi, jottemme käsittäisi sitä tiettyjen kansakuntien ulkonaiseksi laitokseksi, vaan pikemminkin siten, että se sulkee piiriinsä kaikkialle maailmaan hajaantuneet ihmiset, jotka ovat yhtä mieltä evankeliumista, joilla on sama Kristus, sama Pyhä Henki ja samat sakramentit, huolimatta siitä, ovatko heidän inhimilliset perinnäissääntönsä samanlaiset vai erilaiset. Erääseen dekreettiin liittyvässä selityksessä sanotaan, että kirkko, sanan laajemmassa mielessä, käsittää sekä hyvät että pahat, edelleen että pahat kuuluvat kirkkoon vain nimellisesti, eivät todellisesti, kun sen sijaan hyvät kuuluvat siihen sekä todellisesti että nimellisesti. Monet lausumat kirkkoisien kirjoituksissa ovat juuri tämänsuuntaisia. [...]

Vaikka siis teeskentelijät ja jumalattomat kuuluvat tähän todelliseen kirkkoon ulkonaisten menojen puolesta, on kuitenkin kirkkoa määriteltäessä välttämätöntä määritellä se Kristuksen eläväksi ruumiiksi eli siksi, mitä kirkko sitä nimityksensä puolesta että todella on. Tähän on montakin syytä.

On näet välttämättä ymmärrettävä, mikä seikka varsinaisesti tekee meistä kirkon jäseniä, nimittäin sen eläviä jäseniä. Jos määrittelemme kirkon vain ulkonaiseksi laitokseksi, johon kuuluu hyviä ja pahoja, ihmiset eivät ymmärrä Kristuksen valtakuntaa sydämen vanhurskaudeksi ja Pyhän Hengen lahjaksi, vaan arvelevat, että on kysymys vain tiettyjen jumalanpalvelusmenojen ja ulkonaisten tapojen noudattamisesta. Entä mitä eroa sitten on lain kansan ja kirkon välillä, jos kirkko kerran on ulkonainen laitos? Mutta Paavalipa sanoo kirkon eroavan lain kansasta siinä, että kirkko on hengellinen kansa, toisin sanoen kansa, jota ei erota pakanoista yhteiskunnallinen järjestys, vaan joka on todellinen Jumalan kansa, Pyhän Hengen uudestisyntyttämä.¹⁶

Tässä katkelmassa on selvästi havaittavissa se jännite, joka on synnyttänyt meidän päiviimme asti jatkuneita keskusteluja. Yhtäältä painotetaan kirkon olemusta uskovien yhteisönä, joka tunnetaan puhtaasta opista ja oikeista sakramenteista. Toisaalta puhutaan tässä yhteisössä olevista – jopa lukemattomista – jumalattomista ja näin sen pelkästään nimellisistä jäsenistä, jotka eivät silti edes saarnavirassa toimiessaan tee sanaa ja sakramenteja tyhjäksi, jos he vain ovat *rite vocati*, laillisesti kutsuttuja, kuten *Confessio Augustana* todistaa,¹⁷ ja julistavat muodollisesti oikeaa oppia ja toimittavat sakramentit muodollisesti oikein.

Katkelmaan sisältyviä jännitteitä tosin vähentää se sekä luterilaisiin tunnustuskirjoihin että niitä seuraaviin luterilaisiin opin esityksiin sisältyvä ja käytännössä toteutettu periaate, että jos jumalattomat papit paljastuvat jumalattomiksi (eikä tällä tarkoiteta ensisijaisesti heidän henkilökohtaiseen elämäänsä liittyviä hairahduksia), heidät on erotettava virastaan siitä huolimatta, että heidän toimittamansa kaste on kyllä ollut pätevä, kuten myös ehtoollinen tai rippi. Jännitettä vähentää myös se julkilausuttu itsestään selvyys, että puhuttaessa „näkyvästä kirkosta“, johon kuuluu niin pyhiä kuin pahojakin, tarkoitetaan faktisesti *yhteiseen jumalanpalvelukseen, sanan kuuloon ja alttarin sakramenttiin osallistuvia ja oikeaa uskoa suullaan tunnustavia seurakuntalaisia* eikä niitä miljoonia, joita jälkikristillisen Euroopan kirkoissa pidetään kristittyinä siitä huolimatta, että heitä ei koskaan kirkossa näy eikä kuulu.

Tosin opetus, jonka mukaan „vain Jumala näkee sydämet“, jättää tosin auki sen mahdollisuuden, että salattuja varsinaisen kirkon jäseniä on sielläkin, missä heitä ei sanan ja sakramenttien ääreen kokoontuneessa seurakunnassa nähdä. Jokin side siihen heilläkin on silti oltava.

Selvää on myös, että vain oikeaa uskoa tunnustavaan seurakuntaan nähtävällä tavalla kuuluvat ja oikeaa uskoa tunnustavat kastetut voivat *käyttää kirkon ääntä ja puhua sen nimissä*. Kirkkohan ei ole olemukseltaan sosiologinen, vaan hengellinen yhteisö, joka tunnetaan Jumalan puhtaan sanan julistuksesta ja todistuksesta eikä „kirkon“ nimeä käyttävän julkisoikeudellisen instituution jäsenluettelosta.

Jännite on silti olemassa. Sen tähden lainaan lopuksi asiaa koskevaa lausumaa suuren 1600-luvun teologin, *Johann Gerhardin* lokuksesta XXII *De ecclesia*, johon jo olen viitannut. Kyseessä on kohta 70

¹⁶ <http://www.evl.fi/tunnustuskirjat/puolustus/VII.html>

¹⁷ Vrt. CA XIV: „De ordine ecclesiastico docent, quod nemo debeat in ecclesia publice docere aut sacramenta administrare nisi rite vocatus.“

alaluvussa VII (*De distinctione inter ecclesiam visibilem et invisibilem* – näkyvän ja näkymättömän seurakunnan erottamisesta) :

70. Mitä siis loppujen lopuksi tarkoitamme tällä erotuksella? Vastaamme: 1. Sanalla 'seurakunta' tarkoitetaan toisinaan yleisesti ottaen kutsuttujen sekalaista joukkoa, johon kuuluvat kaikki, jotka kokoontuvat julkisesti kuulemaan sanaa ja osallistumaan sakramentteihin, toisinaan taas erityisesti ja sanan varsinaisessa merkityksessä todellisesti uudestisyntyneitä ja valittuja tässä kutsuttujen joukossa ja jotka ainoastaan Jumala, sydänten [...] tutkija tuntee. Sikäli, kuin on puhe kutsutuista, seurakunta on näkyvä. Jos taas puhutaan valituista, se on näkymätön. Siksi pysyy yhtä kauan meidän kantamme, jonka mukaan tosi seurakunta eli pyhien yhteisö on näkymätön, kuin pysyy erotus kutsuttujen ja valittujen välillä. Sillä kutsuttujen näkyvän joukon keskellä ovat valitut, joita sanan varsinaisessa mielessä koskee sanan 'seurakunta' merkitys, koska he ovat seurakunnan todellisia, eläviä ja varsinaisia jäseniä. Kuitenkaan se, kuka on todella uudestisyntynyt ja valittu, ei näy ulospäin eikä sitä voi silmin havaita. ”Jumala tuntee omansa” (2 Tim. 2:19), mutta meille se on näkymätöntä. ”Loistakoon teidän valonne ihmisten edessä” (Matt. 5:16) jne., ”Näytä minulle uskosi teoissa” (Jaak. 2:18) jne. Tästä kaikesta emme kuitenkaan pysty vastaansanomattomasti emmekä erehtymättömällä varmuudella päättelemään, kuka on uskova, kuka ei, koska ulkokullatut pystyvät toimittamaan ulkonaisesti samanlaisia tekoja ja tekevätkin niitä. Rakkauden lain nojalla pidämme uudestisyntyneinä ja valittuina kaikkia niitä, jotka kokoontuvat ulkonaisen seurakunnan kokouksiin, kuulevat sanaa, käyttävät sakramentteja ja pitävät itsensä erossa karkeammista ulkonaisista synneistä, mutta yksin Jumala katsoo kaikkien hyvien tekojen lähteeseen, nimittäin sydämeen, ja näkee, onko siinä kaikki kunnossa. Ei nimittäin ole todella hyvä yksikään teko, joka ei nouse todellisesta uskosta Kristukseen eikä puhtaasta rakkaudesta.

Loci theologici; Locus XXII (De ecclesia); Caput VII. (De distinctione inter ecclesiam visibilem et invisibilem.) Edition Preuss, Berolinum-Lipsia 1863-1875.